



Způsobilost k právním úkonům

Právní ochrana lidí se
zdravotním postižením

Maroš Matiaško

Teorie: Rozhodování lidí s postižením

- ***Autonomní rozhodování***

Člověk rozhoduje samostatně, nese důsledky svých rozhodnutí sám, sám je odpovědný za svá rozhodnutí.

- ***Náhradní rozhodování***

Někdo jiný rozhoduje namísto člověka, typicky soudem ustanovený opatrovník. Práva a povinnosti vznikají člověku, opatrovník rozhoduje sám, člověk je z rozhodování úplně vyňat. Znamé již v římském právu, 450 let př.n.l., tzv. *cura furiosi*.

- ***Podporované rozhodování***

Nová paradigma, vychází z čl. 12 nejnovější lidskoprávní úmluvy. Vychází z předpokladu, že každý člověk se rozhoduje na základě rad své rodiny, přátel, známých. Různá je jenom míra a oblasti ve kterých ten, který člověk potřebuje poradit. Podpůrce zprostředkovává informace podporovanému, radí mu, nabízí mu alternativy. Konečné rozhodnutí je na člověku samotném.

Podporované rozhodování v zákoně

- *Alberta 24/2008*: pokud vyžaduje dospělý člověk asistenci při rozhodování nebo nemá způsobilost rozhodnout se, musí být jeho autonomie zachována tím nejméně restriktivním a rušivým prostředkem asistovaného nebo náhradního rozhodování, které je efektivní
- *Yukon 2003* principy zákona o opatrovnictví:
 - a) umožnit důvěryhodným přátelům anebo příbuzným pomoc dospělé osobě, která nepotřebuje opatrovníka a je schopna si spravovat své záležitosti, ale její schopnost rozhodovat se nebo komunikovat je oslabená a
 - b) poskytnout podporujícím osobám právní status, tak aby mohly být přítomny při rozhodování dospělé osoby a účastnit se diskusí nebo získávání informací.

Podporované rozhodování

- *Britská Kolumbie 1996, Adult Guardianship Act (AGA) a Representation Agreement Act (RAA). Principy:*
 - a) všechny dospělé osoby mají právo žít způsobem, který si zvolí, a mohou přijímat anebo odmítat podporu nebo ochranu, dokud nepoškozují ostatní a jsou schopny o tom samostatně rozhodovat,
 - b) všem dospělým osobám by měly být poskytovány nejefektivnější, ale zároveň nejméně restriktivní a rušivé formy podpory, asistence anebo ochrany, pokud tyto osoby nejsou schopny postarat se o sebe anebo svůj majetek,
 - c) nikdo by neměl žádat, aby soud ustanovil opatrovníka, a soud by ho neměl ustanovit, pokud nebyla zvážena možnost podporovaného rozhodování nebo tato možnost nebyla vyzkoušena

Testy způsobilosti

- Statusový test
postižení = nezpůsobilost
- Funkční test
- Test podle výsledku
rozhodnutí člověka = nezpůsobilost

Statusový test

- zákaz statusového testu:
 - a) např. v britském *Mental Capacity Act*
 - b) rozhodnutí ESLP ve věci *Shtukaturov proti Rusku*, odst. 94, kde soud uvedl, že existence duševní poruchy, a to i vážné duševní poruchy, nemůže samostatně odůvodňovat rozhodnutí o zbavení způsobilosti k právním úkonům

Statusový test v ČR

- § 14, § 34 odst. 2 a § 64 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině
- ust. § 2 zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky
- ust. § 47 odst. 3 písm. b) zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti
- ust. § 44a odst. 4 písm. b) zákona č. 356/2003 Sb., o chemických látkách a přípravcích

Funkční test

- funkční test požaduje, aby soud posoudil jak přítomnost postižení, tak rozsah, v jakém toto postižení ovlivňuje schopnost člověka právně jednat
- není možné na způsobilost k právním úkonům nahlížet jako na celek, ale je nutné ji rozložit na různá právní jednání a způsobilost k nim posoudit odděleně
- rozhodnutí ESLP ve věci *Winterwerp proti Nizozemí* (1979) pan Winterwerp ztratil automaticky poté, co byl nedobrovolně hospitalizován, způsobilost hospodařit se svým majetkem. Soud konstatoval porušení čl. 6 Úmluvy, tedy práva na spravedlivý proces.

Způsobilost k právům a povinnostem X způsobilost k právním úkonům

Způsobilost k právům a povinnostem

: každý člověk je nositelem práv a povinností, říkáme že má „právní subjektivitu“. Tato vzniká narozením. **Čl. 5 LZPS** : „ Každý je způsobilý mít práva.“

Způsobilost k právním úkonům

: způsobilost vlastními úkony nabývat práva a povinnosti, vstupovat do právních vztahů. Tato způsobilost se nazývá „způsobilost k právním úkonům“ a v plném rozsahu ji člověk nadobude dosažením zletilosti.

Člověk dennodenně zakládá, mění anebo ruší různé vztahy. Širokým okruhem jsou právě vztahy právní. Člověk se rozhoduje, co si koupí na oběd, jaké noviny v trafikce, zda reklamuje boty, kde si otevře účet, kým se nechá zaměstnat, zda si požádá o sociální podporu nebo sociální službu apod. Tyto vztahy vznikají na základě tzv. **právních úkonů**.

i člověk zbavený způsobilosti k právním úkonům je způsobilý mít práva,
nelze nikoho zbavit právní subjektivity

Způsobilost k právním úkonům a právní úkon

Způsobilost k právním úkonům, § 8 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

- vzniká v plném rozsahu zletilostí.
- Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství.

Občanský zákoník definuje právní úkon v § 34 následovně:

- **Právní úkon je projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují.**
 - a) písemný
 - b) ústní - výslovný (vyjádřený slovně)
 - nevýslovný (tzv. konkludentní)

Odpovědnost

- odpovědnost se často zaměřuje se způsobilosti k právním úkonům. Mnoho lidí se domnívá, že je-li člověk omezen nebo zbaven způsobilosti k právním úkonům, není ani právně odpovědný. Takový závěr je nesprávný.
- odpovědnost je tzv. sekundární (následná) povinnost vyplývající z porušení práva, např. člověk úmyslně rozbije výlohu obchodu s kožešinami.
- v případě, že je-li člověk omezen nebo zbaven způsobilosti k právním úkonům, je odpovědný stejně jako kdokoliv jiný a platí i obecné podmínky pro naplnění odpovědnosti. Odpovědnost můžeme rozdělit do dvou velkých oblastí, a to na odpovědnost trestněprávní a odpovědnosti civilněprávní.

Odpovědnost

- K naplnění obecné odpovědnosti fyzické osoby za způsobenou škodu jinému vyžaduje zákon existenci těchto předpokladů:
- **a) protiprávnost úkonu,**
- **b) škody,**
- **c) příčinné souvislosti** mezi a) a b).
- **d) zavinění:**

2 formy: úmysl nebo nedbalost,

Pro zavinění se vyžaduje tzv. *deliktní způsobilost*:
způsobilost rozumová (posoudit následky svého jednání)
a volní (ovládat své jednání).

Možné scénáře odpovědnosti za škodu

Člověk s postižením	Má deliktní způsobilost	Má deliktní způsobilost	Nemá deliktní způsobilost	Nemá deliktní způsobilost
Osoba povinná vykonávat dohled	Nezanedbala povinný dohled	Zanedbala povinný dohled	Nezanedbala povinný dohled	Zanedbala povinný dohled
Odpovědnost	Člověk s duševním postižením	Člověk s duševním postižením a osoba povinná vykonávat dohled odpovídají společně a nerozdílně	Nikdo	Osoba povinná vykonávat dohled

Povinnost vykonávat dohled

- Mají osoby jímž to ukládá:
 - 1) Zákon
 - 2) Úřední rozhodnutí nebo
 - 3) Jiná právní skutečnost

Fyzická osoba: např. rodič, osvojitel, pěstoun,
soudem ustanovený **opatrovník**

Právnícká osoba: např. léčebné zařízení, škola,
ÚSP

Povinnost vykonávat dohled

- Odpovědnost je založena na předpokladu zavinění
- Ten, kdo je povinen vykonávat dohled se zproští odpovědnosti, jenom prokáže-li, že dohled nezanedbal (tzv. liberace)
- Důkazní břemeno leží na osobě povinné vykonávat dohled

Vymezení pojmu náležitý dohled

- Zákon nedefinuje – ponechává soudní praxi:
 - 1) dohled je třeba provádět s ohledem na svěřenou osobu, tj. přizpůsobit její věku, povahovým vlastnostem a celkovému chování, resp. povaze duševní poruchy a jejího vlivu na chování svěřené osoby
 - 2) Výkon náležitého dohledu předpokládá celkový zájem o svěřenou osobu.

Zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům

- 1) Není-li člověk schopen činit některé právní úkony, soud jej **omezí ve způsobilosti**, a toto omezení specifikuje (§ 10 obč.z.).
 - Neplatné jsou ty právní úkony, které spadají pod omezení způsobilosti k PÚ, a to od počátku

- 2) **zbavení způsobilosti k právním úkonům** zbavuje člověka možnosti činit všechny právní úkony a automaticky dochází ke ztrátě různých základních práv a svobod.
 - Všechny právní úkony člověka zbaveného způsobilosti jsou neplatné dle § 38 odst. 2 obč. z. od počátku, tedy od okamihu kdy k nim došlo (tzv. *ex tunc*).

Způsobilost v právním řádě

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

- Pracovně právní úkony v rozsahu omezení za ní musí činit **opatrovník** (uzavřít nebo ukončit pracovní poměr, dohodu o provedení práce, o pracovní činnosti)

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení

- Právní úkony v systému sociálního zabezpečení činí opatrovník

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Právo uzavřít manželství

- „Manželství nemůže uzavřít osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům.“ (§ 14 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině)
- „Osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena, může uzavřít manželství jen s povolením soudu.“ (§ 14 odst. 2)

Výkon rodičovských práv (rodičovská způsobilost)

- „Jestliže jeden z rodičů nežije, není znám nebo nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, náleží rodičovská zodpovědnost druhému rodiči.“ (§ 34 odst. 2 zákona o rodině)

Způsobilost v právním řádě

Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky

- překážkou výkonu volebního práva je zbavení způsobilosti k právním úkonům (§ 2 písm. b)

Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech

- Občanský průkaz je povinen mít i občan, jehož způsobilost k právním úkonům byla rozhodnutím soudu omezena,
- občan zbavený způsobilosti může mít občanský průkaz jen v případě, že o jeho vydání požádá opatrovník

Jak chránit člověka s postižením anebo alternativy k omezení/zbavení způsobilosti k právním úkonům

- Neplatnost právního úkonu - § 38 odst. 2 obč.z.
- Ustanovení opatrovníka podle § 29 obč.z.
- Tzv. Osobní bankrot
- Osobní asistence dle zákona o sociálních službách

Neplatnost právního úkonů § 38 odst. 2 obč.z.

- dle § 38 odst. 2 obč. z. je neplatný právní úkon osoby jednající v duševní poruše, která ji činí k tomuto právnímu úkonu neschopnou
- nejedná se o každou duševní poruchu, ale jenom takovou, která člověka činí neschopného učinit ten konkrétní právní úkon (např. uzavřít smlouvu o prodeji vlastního domu)
- že člověk nemůže být schopen posoudit následky svého úkonu nebo své jednání ovládat

Kdo se může domáhat zrušení právního úkonu a dokdy?

- Žaloba na neplatnost právního úkonu podaná stranou právního úkonu (např. samotným člověkem s postižením)
- Žaloba na neplatnost právního úkonu dle § 80 písm. c) o.s.ř. podaná třetí osobou (např. rodič)
 - platí podmínka, že musí mít na věci naléhavý právní zájem
- Podnět k řízení o neplatnosti právního úkonu (kdokoliv)

Kdo se může domáhat zrušení právního úkonu a dokdy?

- Občanský zákoník nestanoví nějakou časovou mez, do kdy se k neplatnosti právního úkonu přihlíží
- **nedochází k promlčení** a je možné se domáhat neplatnosti právního úkonu v podstatě kdykoliv
- Avšak je důležité si hlídat tzv. **vydržení** (§ 134 obč. z), co znamená že člověk, který věc (movitou nebo nemovitou) má v držbě, může k ní nabýt vlastnické právo. A to po třech letech u movitých věcí (movité věci jsou i peníze) a deseti letech u nemovitých věcí
- Taktéž je důležité dávat si pozor **na promlčení u bezdůvodného obohacení** na které se vztahuje obecná promlčecí doba dle § 107 obč. z., tj. dva roky

Reforma opatrovnictví v ČR – návrh nového občanského zákoníku

- Základní teze reformy:
 - 1) Zbavení způsobilosti k právnímu jednání neodpovídá čl. 12 Úmluvy o právech osob s postižením
 - 2) Omezení způsobilosti k právnímu jednání by měl být krajní prostředek zásahu do právní osobnosti
 - 3) Člověk, bez ohledu na rozsah postižení, si ponechává vždy možnost vykonávat určitá práva (např. politická práva, práva rodinná, atd.)
 - 4) Občanský zákoník by měl upravovat alternativy k opatrovnictví/omezení způsobilosti

Alternativy k opatrovnictví

- 1) Podporované rozhodování
: Existuje a funguje v Kanadě a v Maďarsku.
- 2) Opatrovnictví bez omezení způsobilosti k právním úkonům
: Institut opatrovníka bez zasahování do právní osobnosti člověka
- 3) Předběžná právní prohlášení
: Předem vyslovená přání v širším spektru oblastí (nejenom pro ustanovení opatrovníka)

Podporované rozhodování v návrhu nového občanského zákoníku

- **Nápomoc při rozhodování**

§ 47

- Potřebuje-li člověk nápomoc při rozhodování, aniž musí být ve svéprávnosti omezen, může si s podpůrcem ujednat poskytování podpory; podpůrců může být i více.

§ 48

- (1) Smlouvou o nápomoci se podpůrce zavazuje vůči podporovanému, že bude s jeho souhlasem přítomen při jeho právních jednáních, že mu zajistí potřebné údaje a sdělení a že mu bude nápomocen radami.
- (2) Smlouva nabývá účinnosti dnem, kdy ji schválí soud. Není-li smlouva uzavřena v písemné formě, vyžaduje se, aby strany projevily vůli uzavřít smlouvu před soudem. Soud smlouvu neschválí, odporují-li zájmy podpůrce zájmům podporovaného.

§ 49

- (1) Podpůrce nesmí ohrozit zájmy podporovaného jeho nevhodným ovlivňováním, ani se na úkor podporovaného bezdůvodně obohatit.
- (2) Podpůrce postupuje při plnění svých povinností v souladu s rozhodnutími podporovaného. Pokud podporovaný právně jedná v písemné formě, může podpůrce připojit svůj podpis s uvedením své funkce, popřípadě i s údajem o podpoře, kterou podporovanému poskytl; podpůrce má i právo namítat neplatnost právního jednání podporovaného.

§ 50

- Na návrh podporovaného nebo podpůrce soud podpůrce odvolá; soud ho odvolá i v případě, že podpůrce závažně poruší své povinnosti, a to i bez návrhu.

DĚKUJI ZA POZORNOST 😊

Maroš Matiaško

Liga lidských práv/Centrum advokacie duševně
postižených (MDAC)

Burešova 6, 602 00 Brno

773 621 228

